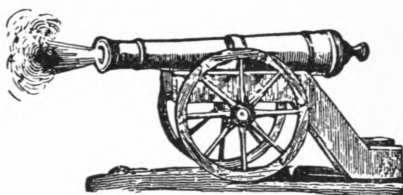

DEBAT

Af Theodor Christensen
og Søren Melson

De følgende synspunkter er umiddelbart foranlediget af *Werner Pedersens* „debat“ om dokumentarfilmproblemer i *Kosmorama* 45. Men iøvrigt mener vi, at tiden er inde til at revidere hele vores indstilling til dokumentarfilmen – både producenters, instruktørers og publikums – og til klart at formulere visse træk i den nye situation.

Werner P. spørger først om, hvordan dansk dokumentarfilm får sin vitalitet og væsentlighed igen. Selve spørgsmålet der stilles, må overvejes. Det afhænger af, hvordan man spørger, hvilket svar man kan få. Spørgsmålets formulering er bestemmende for, hvilke veje tanken kan slå ind på. Det er en kendsgerning, at mens 40'erne var et tiår, der tiltrak talent i dokumentarfilmen, har 50'erne været golde. Produktionen råder ikke over nogen talentfornylelse – når man ser bort fra ganske få, der trods situationen har følt sig tiltalt af dokumentarfilmens mål og metode. Man kan så, i fortsættelse af W. P.s spørgsmål, diskutere årsagerne til stagnationen, drøfte emnevalg og genrer. Man kan også, og med nogen større vægt, stille spørgsmålet: Vil vi overhovedet have en dokumentarfilm i landet? Med alt, hvad det medfører, både i form af „ris til producentruppen“, hvilken legemsdel bærer ansvaret, hvis emnerne tvinges tamme – og i form af et stadigt uroelement i debatten, en stadig blæst om kontroversielle sager?

Dokumentarfilmens definition er ikke til generalrevision. Dens forudsætning er en levende interesse for den verden, vi lever i. Den udtrykker en holdning, den er aldrig uengageret. Det var ikke flot frasemageri, når *Béla Balázs* skrev, at enhver anskuelse af verden indeholder en verdensanskuelse. Det udtrykker stadig den dokumentariske ide, hvadenten formen er explicit pågående eller implicit henholdende. Som film er den stadig en handling af billeder, ikke

billeder af en handling. I modsætning til spillefilmen, som kan være begge dele og derfor har svært ved at forene sin handling i billeder med en handling af billeder.

Selv når dokumentarfilmen bevæger sig ind i en facon som den novelistiske – både Werner P. og vi er betænkelige ved den – er handlingselementet tegnet i så forkortet en målestok, at det bliver billedfølgen, der dominerer slagets gang, ikke den affotograferede handling.

Spørgsmålet er stadig: Vil vi have en dokumentarfilm?

W. P. anbefaler to genrer, som i hans udformning kan være egnede som stødpuder for den uundgåelige irritation over dokumentarfilmens deltagelse i offentlig debat, hvor mange helst ingen debat vil have. Den ene genre har han kaldt den „implicite dokumentarfilm“. Den er lige så gammel som dokumentarfilmen selv, og dens metode er at lade virkeligheden tale direkte til tilskueren gennem klipningens krydsmønster – uden direkte at pege, anklage eller anbefale. Som kunstnerisk og ideologisk metode har den være brugt med stor kraft af f. eks. *Basil Wright* og *Humphrey Jennings*. Men den kan også udarte til en iagttagelse, som undgår at engagere sig, et syn som ikke avler synspunkt. Ved begyndelsen af dokumentarfilmens historie så vi det med *Walter Ruttmanns* „Berlin“, som genspejler overfladen, men hvor vi selv medbragte holdningen. Og dog var denne implicite film langt mere implicerende i kraft af sin klippingskomposition end et andet eksempel fra dokumentarfilmens sidste år, „Every Day Except Christmas“. Her er den implicite film nået til ikke at implicere noget, ikke engang den fulde betydning af sin titel.

Dokumentarfilmen må under alle omstændigheder være en bærer af idé og synspunkt. Det ligger i begge betegnelserne implicit og expli-

cit. Kun er den implicite sådan formet, at den ikke direkte formulerer sig selv, men overlader dette til tilskueren. Forudsætningen er vel at mærke, at filmens hele opbygning, nuanceringer og betoning leder tilskueren i én bestemt retning, påvirker ham til én holdning, ikke flere. Den implicite film er ikke ambivalent, den er støbt i én grundform. Det gælder også når filmens hele „holdning“ består i at udtrykke én grundtone, artikulere en enkelt følelse, være symbol for den – som f. eks. *Sucksdorffs* „Människor i Stad“.

Hvordan nu med den explicite dokumentarfilm? Inden vi besvarer spørgsmålet, må det lige fastslås, at explicit og implicit, som Werner Pedersen opererer med, er bekvemme kritikerkategorier, ikke båse, hvori man kan putte film. Flertallet af dokumentarfilm vil sikkert ved en analyse vise sig at have både en explicit og implicit faktor.

For den explicite film ser W. P. en fremtid i formen „argumentfilm“, „flerstemmig“ film, filmen med en „spørgende ambivalens“. Nuvel. Men dokumentarfilm er sandhedssøgen i kunstnerisk form. Den er at se og afsløre. Mangetydigheden i vort samfund finder ikke altid sit kunstneriske udtryk i en flerhed af meninger. Dokumentarfilm er tendentiøs. Ikke på den måde, at det skulle være den umuligt at lade meninger brydes. Men således at forstå, som det engang er sagt, „*that there is no other side to a lie*“. Der kan ikke siges pro et contra for løgnen. Mod den har den explicite, klart artikulerede dokumentarfilm kun én form, angreb. Det er ikke dokumentarfilmens opgave at bringe tvivlsomme doktriner i en favorabel stilling ved at sige både for og imod. De mest velegnede emner for flerstemmige film er grundfæstede, vedtagne sandheder, hellige køer. Men her bliver flerstemmigheden rigtignok ironisk. Hvad mener man om titler som „Er universel oplysning et gode?“, „Det u-tilpassede samfund“, „Prostitutionens gode og dårlige sider“. Med andre ord: Den argumenterende, flertydige film er absolut mulig, men den som argumenterer vil aldrig være neutral. Dokumentaristen kan ikke blive mødedirigent. Han har selv et synspunkt, som i denne form explicit vil komme til udtryk – hvadenten han giver en af „parterne“ ret eller formulerer en syntese.

En dokumentarist ved, at hans arbejde er at se og udtrykke det set, dermed afsløre. Men hvad vil han afsløre, og hvilke mål stiler han imod? Det kan han ikke undgå at tage stilling

til, og selvom denne stillingtagen ikke bringer ham ind i en politisk problemkreds, så eventuelt en moralsk. Hvordan vi vejer og vurderer generne, implicite og explicite, vil dokumentarfilmene altid være engageret. Vi kan være ganske enige i nogle af de muligheder, W. P. peger på, blot man gør sig klart, at ingen af dem må eller kan føre til uldenhed og neutralisme hos dokumentaristen. Det er det lunke, som gør ham kold og kunstnerisk gold. Ingen implicit filmform må blive en hovedpude for at filmen intet implicerer, fordi stoffets takker og modhager er blevet indpakket i poetisk iagttagelse. Ingen argumenterende film må bygge på, at konventionelle usandheder får den støtte, at en sag jo kan ses fra to sider.

På denne måde bliver emnevalget, måden hvorpå dokumentarfilmen orienterer sig i vor verden, noget ganske afgørende. Derfor er det en forenkling, når W. P. skriver om produktionsopgaverne, at „på producentsiden bliver det først og fremmest et spørgsmål om det rigtige emnevalg“. Emnevalget er ikke alene producenternes sag, ikke engang først og fremmest. Sådan er det blevet, fordi dokumentarfilmen har gennemgået en udvikling, hvor instruktørerne gav det oprindelige initiativ fra sig, en expansion, som gjorde det umuligt for dem at beholde det.

Grierson bestemte, at han ville lave „*Drifters*“, og *Flaherty* ønskede at filme „*Man of Aran*“. Det er en følge af dokumentarfilmens umådelige vækst, at emnevalget nu ligger på producentsiden, især den offentlige. Og det er en følge af apati, manglende energi, manglende samtidsorientering hos instruktørerne. Forudsætningen for en genfødsel af den kunstneriske dokumentarfilm er *også*, at der sker en gennemgribende ændring her, således at dokumentaristerne med fuld vægt kan træde ind i emnevalgets fase.

Til slut vil vi gentage det indledende spørgsmål: Vil vi have en dokumentarfilm? En filmform, en filmetode som uanset alle overvejelser om genrer, om implicit eller explicit, først og fremmest bliver eksplosiv, hvis den er god! En kunstform, som samtidig er en oplysnings- og afsløringsfaktor, som altid vil være foruroligende, som evigt vil ængste direktørstole og samfundets støtter, som er et uophørligt spørgsmålstegn, som vil sprætte enhver sammenhæng op for at finde arkiverede sandheder?

Vil vi have en dokumentarfilm – på de betingelser – så er der ingen tvivl om, at vi også kan få det.